



²⁵ Держархів Херсонської обл., ф. 14, оп. 1, спр. 69, арк. 27–41 зв., 51–52 зв.; спр. 88, арк. 7–56.

²⁶ Держархів Дніпропетровської обл., ф. 648 Катеринославська межова контора, оп. 1, спр. 17, арк. 5.

²⁷ Держархів Херсонської обл., ф. 14, оп. 1, спр. 540, арк. 31.

²⁸ Там само, спр. 955, арк. 23–24; спр. 1107, арк. 18–18 зв.

²⁹ Там само, спр. 1143, арк. 8–8 зв.

³⁰ Там само, спр. 1253, арк. 4.

³¹ Там само.

³² Там само, спр. 1539, арк. 7.

³³ Там само, спр. 1065, арк. 64–66; спр. 1194, арк. 7–8.

³⁴ Там само, спр. 501, арк. 37.

³⁵ Там само, арк. 37 зв.

³⁶ Там само, спр. 1107, арк. 18 зв.

³⁷ Там само, спр. 558, арк. 21; спр. 1269, арк. 34–35.

³⁸ Там само, спр. 1275, арк. 18–23 зв.

³⁹ Там само, арк. 22.

⁴⁰ Там само, спр. 1166, арк. 3–3 зв.

⁴¹ Там само, спр. 1230, арк. 11–13 зв.

⁴² Там само, спр. 1166, арк. 17–17 зв., 20–20 зв.; спр. 1176, арк. 58–58 зв.

⁴³ ПСЗРИ II. – Т. 3. – № 2203. – С. 742.

⁴⁴ Держархів Дніпропетровської обл., ф. 648, оп. 1, спр. 17, арк. 2–3.

⁴⁵ Держархів Херсонської обл., ф. 14, оп. 1, спр. 1155, арк. 17–19.

⁴⁶ Там само, спр. 1360, арк. 2–3 зв., 9, 42–42 зв., 45; спр. 1431, арк. 7–7 зв.

⁴⁷ Там само, спр. 461, арк. 7–8 зв.

⁴⁸ Там само, спр. 1233, арк. 17–20.

⁴⁹ Там само, спр. 792, арк. 1–87; спр. 1005, арк. 2–92; спр. 1056, арк. 2–189 зв.

⁵⁰ ПСЗРИ II. – Т. 3. – № 2203. – С. 743–744.

⁵¹ ПСЗРИ II. – Т. 3. – № 2203. – С. 747.

⁵² Держархів Херсонської обл., ф. 14, оп. 1, спр. 1539, арк. 84.

⁵³ Там само, спр. 1263, арк. 12–13 зв.; спр. 1643, арк. 6–7 зв.; спр. 1645, арк. 31–33.

УДК [930.1+94](477.83)

Лазурко Лідія

ПОЛЬСЬКЕ ІСТОРИЧНЕ ТОВАРИСТВО У ЛЬВОВІ ТА ЙОГО ЧАСОПИС

У статті висвітлено обставини створення польського фахового часопису «Kwartalnik Historyczny», що постав у 1887 р. як друкований орган польського Історичного товариства у Львові, процес формування основних принципів його редакційної політики, спрямованої на вироблення оптимальної структури. Часопис здійснював критичний огляд національної історіографічної продукції та забезпечував швидке й якісне оновлення наукової інформації, потреба в якій гостро постала в останній чверті XIX ст.

Ключові слова: часопис «Kwartalnik Historyczny», Польське історичне товариство у Львові, історіографія.

В статтю освіщені обставини створення в 1887 г. польського професійного журналу «Kwartalnik Historyczny» – печатного органа польського Історичного товариства у Львові, досліджується процес формування основних принципів його редакційної політики журналу, направленої на виработку оптимальної структури. Журнал здійснював критичний огляд національної історіографічної продукції та забезпечував швидке й якісне оновлення наукової інформації, потреба в якій гостро постала в останній чверті XIX в.

Ключевые слова: журнал «Kwartalnik Historyczny», Польское историческое общество во Львове, историография.

The article focuses on the circumstances in which «Kwartalnik Historyczny», the first Polish professional journal of historiography, was founded in 1887 as a publishing organ of the Lviv Historical Society as well as on the process of establishing the editorial policy, directed onto the shaping of its optimal structure. Thus, according to the objectives of Polish History Studies of the time, the journal proposed critical surveys of Polish historiographic material and provided a quick and efficient update of research data, the demand of which proved to be acute in the last decades of the 19th century.

Key Words: magazine «Kwartalnik Historyczny», Polish Historical Society in Lviv, historiography.

Невід'ємною частиною польської історіографії останньої чверті XIX–XX ст. був часопис «Kwartalnik Historyczny» (далі – «КН»). Створений у 1887 р. як науковий орган Історичного товариства (далі – ІТ) журнал виходив у Львові до початку Другої світової війни. Увесь цей час він, демонструючи незмінно високий науковий рівень, залишався активним учасником національного історіографічного процесу, ретельно фіксував на своїх шпальтах усі зміни, що

відбувалися у ньому. На тривалий час «КН» став загальнонаціональною історіографічною трибуною й аж до створення у 1905 р. у Варшаві «Історичного огляду» був єдиним польським спеціалізованим періодичним виданням у галузі історії.

Становлення «КН» припало на епоху позитивізму, яка запанувала в польській історіографії

© Лазурко Лідія, 2010



від другої пол. XIX ст. Опонуючи романтичній ідеології, вона була позначена переосмисленням причин невдач у боротьбі за власну державну незалежність. Новий критичний напрям, що надавав ревізії попередні погляди, протиставляючи їм дослідницький об'єктивізм, проник у суспільну свідомість та запанував у всіх частинах розділеної між трьома державами Польщі.

Батьківщиною польського ІТ, яке згодом перетворилося в загальнонаціональну організацію, став Львів. Треба зазначити, що наукові товариства з історичною спеціалізацією, на взірць європейських, почали з'являтися в Польщі ще в 50–60-х рр. XIX ст. у Кракові та Варшаві. Однак, ці спроби закінчувалися створенням лише спеціальних дослідницьких комісій у межах діючих загальнонаукових товариств – Краківського наукового товариства та Варшавського товариства шанувальників наук. Зокрема, у Кракові, ще перед заснуванням у 1873 р. історичної комісії Академії знань, Юзеф Шуйський прагнув «утворити щось на кшталт історичних товариств, які так багато роблять для науки»¹. Проте далі намірів справа не йшла, і першим польським науковим товариством з певною спеціалізацією стало ІТ, засноване у 1886 р. у столиці Галичини. А через рік з'явився і його друкований орган – часопис «КН».

Провідна роль у цьому процесі належала львівському історіографічному середовищу останньої третини XIX ст. Як зазначив С. Матерніцький, переломним моментом для його становлення була полонізація Львівського університету, в якому активно розвивались історичні студії². У місті також були великі зібрання документів і літератури: бібліотека Львівського університету, Оссолінеум, бібліотеки Дзедушицьких, Баворовських, Павліковських, Крайовий архів актів гродських і земських. Завдяки цьому у Львові наприкінці XIX ст. зосередилася велика кількість дослідників історії (майже 85% від загальної кількості польських дослідників старовини)³, діяли наукові осередки (університетське Академічне коло, Археологічне товариство) та видавалися фахові періодичні видання, зміст яких частково був пов'язаний з питаннями історії⁴. Тут, зокрема, помітним явищем був «Науковий і літературний путівник» (1872–1918), який за багатьма критеріями визнають найважливішим тогочасним польським криптоісторичним часописом. Подальшим кроком у розвитку історіографічної наукової періодики була поява спеціалізованих видань, переважно з царини археології та спеціальних історичних

дисциплін: «Археологічні відомості» (від 1873), «Археологічний огляд» (від 1876 р.), «Нумізматичні записки» (від 1884 р.) тощо⁵. І саме діяльність багатьох істориків, зосереджених навколо цих установ та видавничих проєктів, закономірно спричинилася до створення ІТ, яке на середину 90-х рр. XIX ст. вже налічувало понад три сотні членів. Через десятиліття після заснування останнього його тодішній голова Т. Войцеховський зазначив: «Коли десять років тому не було в цьому місті жодного осередку, який би репрезентував гуманітарні науки, то наше товариство створило такий осередок, і, хоча, згодом їх стало більше, наше має першість»⁶.

Щодо обставин створення ІТ, то слід зазначити, що це відбувалося у доволі стислі строки. Як відомо зі спогадів сучасників, у травні 1886 р. до Ф. Папе завітав Л. Фінкель із проєктом видання збірки історичних праць, на що було зібрано майже 200 ринських злотих⁷. А Ф. Папе розповів колезі про задум утворити у Львові ІТ та запропонував йому власний проєкт статуту майбутньої організації⁸. Очевидно, ця ідея вже давно визріла, оскільки відразу ж було створено організаційний комітет на чолі з А. Семковичем, який, консультуючись з К. Ліске та В. Калінкою, приступив до опрацювання запропонованого Ф. Папе документа. 22 червня 1886 р. було підготовлено (згідно з чинними вимогами) п'ять примірників проєкту статуту з відповідним поданням, підписаним від імені засновників Л. Фінкелем та А. Семковичем, для передачі Галицькому Намісництву. І вже 26 червня офіційне затвердження статуту зафіксовано у рескрипті намісництва за номером 40 603⁹. Установчі ж збори ІТ відбулися 14 жовтня 1886 р. після закінчення літніх канікул в університеті. Як згадують учасники цих подій, у зв'язку зі створенням товариства не проводилося гучних урочистостей. Усе відбулося в доволі камерній обстановці у Львівському університеті. Тоді обрали правління, до якого увійшли К. Ліске (голова товариства) та Т. Войцеховський (його заступник).

Редакцію часопису, який, за попередньою домовленістю мав називатися «Przegląd Historyczny» (і навіть було виготовлено печатку з такою назвою), очолив К. Ліске. До складу першого правління ІТ увійшли О. Бальцер (секретар правління товариства), Л. Фінкель (секретар редакційного комітету) та члени правління і редакційного комітету – А. Прохаска, Ф. Папе, Р. Пілат, А. Семкович, С. Квятковський, В. Кентжинський. Особлива роль у цьому процесі належала К. Ліске, оскільки саме він був інспіратором створення та-



кої організації істориків, а його учні взяли на себе увесь технічний бік питання. Свою роль відіграло й те, що організатори ІТ науково зростали в Академічному колі істориків (утвореному 1878 р.), натхненником якого був К. Ліске, а реальним керівником Л. Фінкель. Звістка про намір своїх учнів створити ІТ застала видатного вченого вдома навесні 1886 р. Через прогресуючу хворобу йому довелося прочитати тут й інавгураційний виступ В. Калінки, в якому автор віддавав шану К. Ліске як діячу, котрий «першим до історичних студій тут [у Львові] привніс сувору наукову методу, та, більше того, гарячу любов до науки, щоб прищепити її своїм учням»¹⁰. Отже, попри, можливо, не найсприятливіші умови, у Львові виникло польське ІТ та почав виходити його історичний часопис. Це відбулося з таким розмахом, що незабаром сучасники заговорили про утворення тут польської історичної школи.

Основне завдання новоствореного товариства визначалися в його статуті: «спонукати і сприяти розвитку історичних наук з особливим урахуванням історії Червоної Русі». Цю мету передбачали реалізовувати шляхом організації засідань, загальних зборів, публічних читань, контактів з іншими науковими товариствами, а також через «видання періодичного часопису, присвяченого історичним наукам, а якщо ж дозволять фонди – також через підготовку інших наукових видань з галузі історії»¹¹. Саме К. Ліске скеровував ІТ не на публікацію джерел, чим віддавна сумлінно опікувалася краківська Академія знань, а на видання журналу, присвяченого, передусім, критиці й історичній бібліографії.

Отож, одним із головних напрямів діяльності ІТ стало видання наукового органу – часопису «КН»¹². Реконструюючи історіографічну мотивацію його створення, дослідники висловлювали різні думки. Так, К. Среньовська вважала, що вихідним пунктом діяльності молодих організаторів товариства стало створення журналу для розширення можливостей публікувати власні дослідження, оскільки таких видань у галузі історії ніби бракувало. Серед них називалися лише: «Місячник львівський» – науковий додаток до «Газети львівської», «Путівник науково-літературний» (1873–1919), краківський «Przegląd Polski» (1866–1914), варшавський «Ateneum» (1876–1901), «Biblioteka Warszawska» (1841–1914), «Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk» (1860–1928), видавництва Академії знань¹³. А. Галос же спростував це твердження, виходячи з характеру новоствореного часопису, який містив дуже мало досліджень

і в перші роки друкував переважно критичні матеріали (за обсягом – 76% критики, 22% досліджень). Тому, на його думку, одна-дві статті, опубліковані в кожному зошиті часопису, не могли вплинути на загальну ситуацію. Дослідник дійшов висновку, що відповідь на питання генези часопису треба шукати у сфері забезпечення потреби швидкого і якісного оновлення наукової інформації, яке гостро постало наприкінці ХІХ ст.¹⁴ Є. Матерніцький вважав, що поява часопису була логічним результатом внутрішнього розвитку польської історичної науки та тих змін, які відбувалися в добу позитивізму в історичній культурі польського суспільства¹⁵.

Підсумовуючи вище сказане, відзначимо слушність усіх висловлених думок, які охоплюють і об'єктивні, і суб'єктивні чинники появи часопису. Що ж до заперечення А. Галосом аргументів К. Среньовської, то зауважимо, що часопис таки відкрив свої сторінки для молодих істориків – нехай не для вміщення дослідницьких матеріалів, а друкування рецензій, що вимагало від дописувачів неабияких інтелектуальних зусиль, певної кваліфікації, наукового пошуку та таланту.

Наприкінці 1886 р., відразу ж після створення ІТ, серед його членів розпочалися жваві дискусії з приводу бачення форми і змісту майбутнього часопису. «КН», як і багато інших тогочасних польських часописів, наслідував західноєвропейські зразки. Ще на інавгураційному зібранні 14 жовтня 1886 р. А. Семкович, апелюючи до досвіду німецьких дослідників старовини, вказав на високий рівень розвитку історичної періодики в Німеччині, де на той час виходило 111 видань такого типу. Посилання на німецький досвід є зрозумілим ще й через те, що науковий шлях багатьох істориків, у тому числі й львівських, традиційно пролягав через навчання в Німеччині. Взірцем для «КН» став «Historische Zeitschrift», який із 1859 р. видавав Генріх фон Зібель і з яким майже два десятиліття співпрацював К. Ліске. Іншим зразком для нього був «Критичний огляд», що виходив у Кракові у 1874–1877 рр. за редакцією В. Закшевського і якому симпатизував К. Ліске¹⁶. Але якщо В. Закшевський основним завданням редагованого ним часопису вважав пробудження критичного руху на всьому просторі польської наукової літератури, де історія в поєднанні з географією та етнографією була лише одним із його розділів, то в намірах часопису К. Ліске було оперативне подання інформації про всю наукову продукцію, що стосувалася історії Польщі. Саме на цьому акцентував ува-



гу секретар товариства Л. Фінкель у зверненні 1888 р. до Крайового Сейму з проханням надати субвенцію на видання часопису¹⁷. Якщо характерною рисою європейської наукової періодики доби позитивізму було проголошення боротьби за чистоту науки від політичної заангажованості через різке протиставлення науки публіцистиці, то «КН» було створено для боротьби з дилетантизмом у царині історії. Хоча часопис і був дітищем польських істориків у Львові – борців за чистоту методу, він через певні обставини не міг уникнути політичних впливів.

Слід зазначити, що, попри зорієнтованість «КН» на широке коло проблем у галузі і польської, і всесвітньої історичної науки, його специфічною рисою була виразна регіональна спрямованість, адже часопис був друкованим органом ІТ, зорієнтованість якого на дослідження Галичини визначалася статутом організації¹⁸. Заснований як загальнопольське видання, «КН» у перші десятиліття свого існування зосереджував навколо себе переважно львівських дослідників старовини. Лише згодом до співпраці в ньому дедалі частіше почали залучати істориків з-поза Львова. Прикметно, що серед них були науковці різних національностей, які проживали й працювали у різних частинах Галичини та за її межами¹⁹. Визначальною у питанні регіоналізації досліджень часопису була також позиція його першого головного редактора – К. Ліске, який у рефераті, підготовленому до Другого з'їзду польських істориків у Львові (1890), зауважив: «Без пробудження наукового життя у провінції ми ніколи не зможемо отримати результатів на ниві гуманітарних досліджень... Пізнаємо історію Речі Посполитої, але не пізнаємо її провінційної, локальної історії, а хіба можна пізнати цілість, не знаючи частин?» Він звернувся до делегатів з'їзду з пропозицією створити регіональні та локальні наукові осередки, аби «всі сили, що тільки чимось можуть прислужитись науці, зійшлися під одним прапором»²⁰.

Від початків свого існування часопис охоплював широкий діапазон історичних дисциплін та сповідував принцип різновекторності наукових досліджень. Однак редакційна політика «КН», пов'язана з іменем його засновника і першого редактора К. Ліске, передусім була спрямована на джерелознавчі пошуки. Найбільш вдало сформулював актуальне гасло в новоствореному часописі учень К. Ліске О. Бальцер. В одній із своїх рецензій він писав: «Завданням теперішньої науки є передусім якнай докладніший аналіз джерел, ретельна фіксація кожного факту, одне слово, ґрунтовна підготовча праця, яка, якщо в майбут-

ньому буде здійснена, уможливить формулювання загальних висновків, синтез у найповнішому сенсі цього слова»²¹.

Визначальна роль у становленні часопису належала його першому головному редактору К. Ліске²². Попри те, що через важке захворювання останні роки життя (1888–1891 рр.) вчений був прикутий до ліжка, він продовжував активну наукову та організаційну діяльність. Сучасники згадують, що К. Ліске вдома проводив навчальні семінари і засідання правління ІТ, особисто переглядав і здійснював остаточну редакцію усіх матеріалів журналу²³. З. Гординський згадував про К. Ліске таке: «Часопис, створений невеликим коштом, поволі зростав і міцнів. Здобував собі визнання у професійних сферах. Це була заслуга вмілого керівництва пожиттєвого голови товариства К. Ліске. Він, як редактор часопису, був його душею і силою, він був його правдивим творцем, піклувався про співпрацівників, дбав про добір матеріалів, серед яких не було жодного, якого б не читав... Про часопис говорили, що критика в ньому надмірно гостра. К. Ліске до всього, що вважав науково неякісним, був нещадним, домагався якнайсуворішої критики, називаючи речі своїми іменами»²⁴.

Головним завданням новоствореного часопису з його виразно критичною спрямованістю було визначено друкування невеликих за розміром праць, які були б взірцем суворого позитивістичного методу та ретельної фахової оцінки наукової літератури, що стосувалася історії Польщі та всесвітньої історії загалом. Співпрацівники його намагалися подолати дилетантизм, невігластво та брак об'єктивізму в історичних дослідженнях. Журнал відразу ж презентував високий науковий стандарт у публікованих на своїх сторінках дослідженнях і рецензіях. К. Ліске надав «КН» виразно критичного характеру, коли рецензійна рубрика першого номера втричі перевищувала обсяг решти текстів. Водночас, окрім великого рецензійного блоку, журнал уже від першого номера містив рубрики під назвою «Статті» та «Матеріали». У цьому річнику є публікації Ф. Бостела «Ожеховський чи Гурський?», В. Лозинського «Староцерковне малярство на Русі», А. Малецького «Коли постав меморіал Остророга», Т. Корзона «Сташиць як історіограф», В. Смоленського «Орієнтальна школа у Стамбулі». Також було опубліковано «Перелік розгорнутих рецензій, надрукованих в інших часописах», який підготував і забезпечував надалі Л. Фінкель, «Бібліографію закордонних творів» К. Ліске, що подавав інформацію



про найновіші явища у загальній історіографії та свої зауваження до них. Постійними рубриками видання стали також «Звіти засідань ІТ», «Від редакції», «Полеміка».

Організація ІТ і поява першого зошита часопису викликали хвилю відгуків у польській пресі. Зокрема, варшавські «Kłosy» писали, що «група працьовитих і вже заслужених у царині історії вчених, які неодноразово довели до розуміння методів джерельних досліджень, створили рух, якого до того в нас не було і висвітлюють нам наше минуле... Історія не буде писатися, виходячи з ситуативних політичних потреб, бо ціллю молодого товариства, як це виразно зазначалося в промовах, буде правда»²⁵. Про те, що «КН» у цілому прийняли прихильно, свідчать не лише відгуки в пресі. Так, Т. Корзон зазначив: «Труд писання і витрачений час з охотою жертвую на доведення своєї доброзичливості до першого в Польщі Історичного товариства... Проспект часопису мені подобається. При першій нагоді, попри брак часу, постараюся щось написати, адже «КН» тепер завжди буде в моїх думках»²⁶. (У контексті сказаного вище не можна не відзначити, що співпраця Т. Корзона з редакцією часопису тривала понад три десятиліття). Виразно критичний характер часопису викликав жваве зацікавлення його авторів сприйняттям «КН» поза межами Львова. Так, О. Бальцер у листі до В. Абрагама писав: «Як у Вас прийняли «КН»? Чи Мисельський дуже злий? А Уляновський чи ображається з приводу рецензії про «право азилу»²⁷? Якою є взагалі Ваша думка про наш часопис? А бачиш, і ми у Львові змогли щось зробити!»²⁸.

У 1891 р., після смерті К. Ліске, редакцію «КН» очолив О. Бальцер, який продовжував закладені першим головним редактором традиції підготовки часопису. Ще до цього О. Бальцер, як секретар правління ІТ, активно допомагав хворому К. Ліске у виконанні обов'язків головного редактора²⁹. Він звертав особливу увагу на питання налагодження наукових контактів та розповсюдження часопису далеко за межами Австро-Угорської імперії. «КН», який здобував усе більшу популярність, надсилали до Німеччини, Росії, Франції, Італії, Швеції, а у межах імперії – до Чехії та Угорщини. Отже, шляхом обміну редакція значно поповнювала власну бібліотеку іноземними часописами. У 1894 р. О. Бальцер вимушений був залишити цю посаду через важку форму пневмонії. Після нього справу видання журналу підхопив директор бібліотеки Львівського університету А. Семкович, який керував ним упродовж 1895–1897, 1899–1904, 1906–1914 та 1920–1922 років.

У 1898 р. хворого А. Семковича на посаді редактора заміняв його близький колега по бібліотеці Ю. Коженювський. А в 1905 р. функції редактора «КН» виконував заступник директора бібліотеки Ф. Папе. Редакція журналу постійно знаходилася в бібліотеці Львівського університету. Це не було випадковим, адже саме там відбувалися зібрання Історичного кола, з якого вийшли засновники ІТ.

Постійно тривав пошук найбільш оптимальної структури журналу. У 1890 р. до неї додалася рубрика «Огляд історичних та літературних досліджень, що з'явилися в щоденних, тижневих та місячних часописах» (Б. Губринович та Ф. Крчек), у 1891 р. – рубрика «Матеріали» трансформувалася в «Miscelanea». Того ж року рубрика «Бібліографія закордонних творів», яку готував К. Ліске, стала називатися «Бібліографія й огляд закордонної літератури» (К. Ліске та Л. Фінкель), з 1893 р. вона трансформувалася в «Огляд закордонної літератури». Редакція доклала неабияких зусиль для забезпечення читачів інформацією про дослідження не лише з історії Польщі, а й із всесвітньої історії. Після смерті К. Ліске цю рубрику готував лише Л. Фінкель, оскільки було мало працівників, які могли б створити самостійні оригінальні огляди такого типу: їх написання вимагало не лише копійкою праці, а й, передусім, великої ерудиції. Мало значення і те, що закордонні видання потрапляли на полиці львівських книгарень та бібліотек із запізненням і в невеликій кількості, так що в оглядах доводилося спиратися часом на рецензії на ці праці, а не на оригінальні тексти. Щоб зарадити цьому 1895 р. рубрику ще раз видозмінили, вона почала виходити під назвою «Огляд літератури всесвітньої історії». З цією метою у 1895–1897 рр. Л. Фінкель створив колектив із своїх учнів, які мали систематично працювати над відповідними для згаданої рубрики матеріалами, але інформацію подавали переважно не на підставі виданих наукових досліджень, а знову ж таки на основі рецензій. Рубрику забезпечували оглядами, які готували Л. Фінкель, Є. Барвінський, Ю. Фредберг, Б. Геберт, М. Конет, Е. Ярмутьський, М. Кордуба, Ю. Левицький, В. Рольний. Її було поділено на тематичні блоки: стародавня, середньовічна, ранньомодерна історія (до 1700 р.), історія XVII–XIX ст. Завдяки цьому рубрика була структурованішою.

У 1893 р. розділи «Перелік розгорнутих рецензій, надрукованих в інших часописах», та «Огляд історичних та літературних досліджень, розміщених у щоденних, тижневих та місячних часописах», трансформувалися в загальний,



створюваний крізь призму історичної візії «Огляд часописів». Місце цієї рубрики у 1902 р. посіла «Бібліографія польської історії» Є. Барвінського. Впровадження бібліографій, спершу польської, а згодом і всесвітньої історії, стало відгуком на задекларовану потребу критично-інформаційного охоплення всього масиву польської історіографічної продукції. Їх включили до структури часопису, коли з'ясувалося, що бракує сил охопити весь комплекс друкованої продукції у рубриках «Рецензії» та «Огляди часописів».

У 1898 р. з ініціативи тодішнього головного редактора Ю. Коженювського для забезпечення регулярного і швидкого оновлення інформації про події наукового життя в галузі історії з'явилася рубрика «Хроніка», яку вів Є. Барвінський. Запровадження цієї рубрики, що стала актуальним додатковим джерелом інформації, викликало загальне зацікавлення читачів часопису.

Головну увагу співпрацівники «КН» концентрували на забезпеченні рецензійного блоку публікацій. Як уже зазначалося, на час створення часопису редакція ставила собі за мету подавати докладні огляди всіх без винятку публікацій, які стосувалися до польської історії. К. Ліске заохочував колег до написання критичних матеріалів високого рівня. Важливим досягненням для кожного автора «КН», зокрема молодого дослідника, була успішна публікація в його рецензійному відділі. Зазначимо також, що в журналі особливу увагу звертали й на те, щоб відстоювати об'єктивну оцінку явищ польської історії. Тенденційні відгуки траплялися в тогочасній німецькій та російській історичній науці. Прикметною у цьому контексті, наприклад, є полеміка на сторінках «КН» із російським ученим М. Карєєвим щодо причин занепаду Польщі³⁰.

Найбільшу кількість рецензій (264) було опубліковано в першому річнику, у другому – 203, у четвертому – 154, згодом у 1892–1896 рр. їхня кількість сягала 200, а до 1900 р. вона зменшилася до 96 і на такому рівні трималася на початку ХХ ст. Зменшення кількості друкованих на сторінках часопису рецензій частково пояснювалося фінансовими труднощами ІТ, через що скорочувався обсяг часопису, а також труднощами в замовленні рецензійних матеріалів та збільшенням частки досліджень, опублікованих у «КН».

Попри виразно критично-рецензійне спрямування часопису, історичні дослідження на його сторінках також посідали чільне місце. Стислі за формою і концентровані за змістом, вони також слугували візрцями об'єктивності позитивістської

методології, яку пропагувала редакція. Їхня чисельність коливалася від п'яти у першому номері журналу до тринадцяти-чотирнадцяти у річниках за 1890–1891 рр. Не можна не згадати і про невеликі за обсягом тексти джерел, друковані в рубриці «Miscellanea». Супроводжувані коментарями, вони проливали світло на окремі історичні події, були красномовними прикладами культури роботи з джерелами. Їхня чисельність коливалася від одного-двох у перших річниках, до десяти-п'ятнадцяти у 1894–1895 рр.

На початок ХХ ст. остаточно викристалізувалася така рубрикаційна структура «КН»: дослідження, miscellanea (невеликі джерельні причинки), рецензії, огляд літератури із всесвітньої історії, хроніка, огляд часописів, звіти засідань ІТ, полеміка, некрологи. Загалом така структура, вироблена в перші роки існування часопису, залишалася актуальною протягом усього львівського періоду його існування.

Отже, в останній чверті ХІХ ст. у Львові, де зосередилася найчисельніша з-поміж усіх теренів колишньої Польщі група фахових дослідників старовини, виникло перше спеціалізоване в галузі історії наукове товариство. Головним видавничим проектом львівського ІТ став «Kwartalnik Historyczny» – перший польський фаховий часопис у царині історії. Від початків свого існування «КН» презентував високий науковий рівень і публікованих на своїх сторінках досліджень, і наукової критики, що забезпечувалось наступністю запровадженої першим головним редактором К. Ліске видавничої політики журналу. Завдяки цьому «КН» досить швидко отримав визнання на всіх землях розділеної між трьома імперіями держави та поза її межами, став виразником та головним інформаційним джерелом національної історіографії, об'єднавши довкола себе найкращих представників польської історичної науки.

¹ Цит за: Galos A. Powstanie Towarzystwa Historycznego i jego organu naukowego // Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986: zbiór studiów i materiałów / red. S. K. Kuczyński. – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolinskich, 1990. – S. 87.

² Maternicki J. Polskie szkoły historyczne we Lwowie w XIX w. // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – Т. III. – S. 28.

³ Maternicki J. Miejsce i rola «Kwartalnika Historycznego» w dziejach historiografii polskiej // Historia jako dialog. – Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej szkoły pedagogicznej, 1996. – S. 279.

⁴ Brzozowski S. Warunki rozwoju nauki polskiej w kraju (1860–1918) // Życie naukowe w Polsce w drugiej połowie XIX i w XX wieku (Organizacje i instytucje) / pod red.



B. Jacewskiego. – Wrocław: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987. – S. 53.

⁵ *Toczek A.* Czasopiśmiennictwo historyczne we Lwowie (1867–1918) // Wielokulturowe środowisko historyczne Lwowa w XIX i XX w. – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2005. – Т. III – S. 175.

⁶ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // *Kwartalnik Historyczny.* – 1897. – S. 253–254.

⁷ Ці кошти учні К. Ліске почали збирати у 1881р. для видання пам'ятної книги, укомплектованої з власних праць, на честь десятиліття присвоєння звання професора Львівського університету їхньому учителю. Цей проект не вдалося реалізувати вчасно і вдруге до нього повернулися в 1886 р., але, як бачимо, уже в контексті ідеї створення Історичного товариства та видання його наукового органу.

⁸ *Papée F.* Towarzystwo Historyczne 1886–1900 // *Kwartalnik Historyczny.* – 1937. – S. 4; *Balzer O., Zakrzewski W., Finkel L., Ćwikliński L., Sawczyński H., Hordyński Z.* Xawery Liske. Zarys biograficzny // *Kwartalnik Historyczny.* – 1891. – S. 535.

⁹ Держархів Львівської обл., ф. 1, оп. 54, спр. 1414 Statut Towarzystwa Historycznego (документація з реєстрації статуту в різні роки), арк. 6–8.

¹⁰ Sprawozdania z posiedzeń Towarzystwa Historycznego // *Kwartalnik Historyczny.* – 1887. – S. 137.

¹¹ Statut Towarzystwa Historycznego. – Lwów, 1886. – S. 1.

¹² Назву «Квартальник історичний» остаточно затвердили наприкінці листопада 1886 р. Вважається, що саме її К. Ліске запропонував В. Калінка, який симпатизував «Науковому квартальнику» (видавався з 1837 р.) та «Квартальнику Кіосів» (видавався з 1876 р.).

¹³ *Śreniowska K.* Uwagi o nauce historycznej polskiej w latach 1887–1900 w świetle «Kwartalnika Historycznego» // *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego. Seria I. Nauki Humanistyczno-społeczne. Zeszyt 15. Historia.* – Łódź, 1960. – S. 153–163.

¹⁴ *Galos A.* Powstanie Towarzystwa Historycznego i jego organu naukowego... – S. 89–90.

¹⁵ *Maternicki J.* Miejsce i rola «Kwartalnika Historycznego» w dziejach historiografii polskiej... – S. 275.

¹⁶ *Balzer O., Zakrzewski W., Finkel L., Ćwikliński L., Sawczyński H., Hordyński Z.* Xawery Liske. Zarys biograficzny... – S. 535.

¹⁷ ЦДІАЛ України, ф. 711, оп. 1, спр. 22 (Чорнетка листа Л. Фінкеля до Крайового Сейму, 1888 р.), арк. 2–6.

¹⁸ Statut Towarzystwa Historycznego. – Lwów, 1886. – S. 1.

¹⁹ *Maternicki J.* Miejsce i rola «Kwartalnika Historycznego» w dziejach historiografii polskiej... – S. 275.

²⁰ Держархів Львівської обл., ф. 26, оп. 7, спр. 329 (К. Ліске, W jaki sposób dałby się rozbudzić i rozwinąć ruch naukowy na prowincji), арк. 1–2.

²¹ *Balzer O.* [Рец.:] Hube R. Prawo polskie XIV w. // *Kwartalnik Historyczny.* – 1887. – S. 469.

²² *Balzer O., Zakrzewski W., Finkel L., Ćwikliński L., Sawczyński H., Hordyński Z.* Xawery Liske. Zarys biograficzny... – 1891. – S. 465 – 548; *Kondracki T.* Ksawery Liske i początki Polskiego Towarzystwa Historycznego // *Polskie Towarzystwo Historyczne 1886–1986. Zbiór studiów i materiałów / red. S. K. Kuczyński.* – Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1990. – S. 77–94; *Julkowska V.* Ksawery Liske (1838–1891) // *Złota księga historiografii lwowskiej XIX i XX wieku / red. J. Maternicki.* – Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2007. – S. 181–200.

²³ *Papée F.* Towarzystwo Historyczne 1886–1900... – S. 10.

²⁴ *Balzer O., Zakrzewski W., Finkel L., Ćwikliński L., Sawczyński H., Hordyński Z.* Xawery Liske. Zarys biograficzny... – 1891. – S. 535–536.

²⁵ Цит за: *Galos A.* Powstanie Towarzystwa Historycznego i jego organu naukowego... – S. 95.

²⁶ Там само.

²⁷ *Sawczyński H.* [Рец.:] Mycielski J. Porwana z klasztoru. Kartka z dziejów obyczajowości Polski XVIII w. // *Kwartalnik Historyczny.* – 1887. – S. 112–117; *Balzer O.* [Рец.:] Ulanowski B. O prawie azylu w statutach Kazimierza Wielkiego // *Kwartalnik Historyczny.* – 1887. – S. 7–71.

²⁸ Цит за: *Galos A.* Powstanie Towarzystwa Historycznego i jego organu naukowego... – S. 4–95.

²⁹ *Nowacki R.* Oswald Balzer (1858–1933). – Opole: Wydawnictwo Uniwersyteckie, 1998. – S. 88–189.

³⁰ *Waliszewski K.* Historiografia polska przed krytyką rosyjską // *Kwartalnik Historyczny.* – 1888. – S. 555–570; *Bobrzyński M.* Do szanownej redakcji «Kwartalnika Historycznego» we Lwowie // *Kwartalnik Historyczny.* – 1889. – S. I–V; N. Prof. Kariejew i jego poglądy na «Upadek Polski» // *Kwartalnik Historyczny.* – 1889. – S. 687–702.

УДК 94(477)«1917/1918»(=419.16)

Батанова Тетяна

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ЄВРЕЙСЬКИХ ПАРТІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕНТРАЛЬНІЙ РАДІ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ

На основі огляду документальних публікацій, української та зарубіжної історіографії розглянуто стан дослідження документів з історії єврейських партій в Українській Центральній Раді в 1917–1918 рр.

Ключові слова: Українська Центральна Рада; єврейські партії; архівні документи; дослідження.

На основе обзора документальных публикаций, украинской и зарубежной историографии рассмотрено состояние исследования архивных документов по истории еврейских партий в Украинской Центральной Раде в 1917–1918 гг.

Ключевые слова: Украинская Центральная Рада; еврейские партии; архивные документы; исследование.

Based on the review of the documental publications, Ukrainian and foreign historiography, state of research of the documents to the history of the Jewish parties in the Ukrainian Central Rada in 1917–1918 is considered.

Key words: Ukrainian Central Rada; Jewish parties; archival documents; research.

© Батанова Тетяна, 2010